

Tajna violine

Povijest jedne obitelji

Alfred Schneider*

Neka mi bude dopušteno da pred čitatelja iznesem letimičan pogled na povijest svoje obitelji. To činim iz zahvale Bogu Stvoritelju, koji je tu povijest stvorio, i iz pijeteta prema roditeljima, koji su nosili svojim pristankom uspone i padove, svojstvene svakoj obitelji. Gledajući ljudskim očima, ta obitelj ima dva toka. Jedan dolazi iz Njemačke, iz Heidelberga, pa preko Rumunjske u naše krajeve. Drugi, majčin, ima korijene u Poljskoj. Kako se život pisca oblikovao iz ta dva toka, o tome slijedi nekoliko riječi.

Dvije obiteljske grane

Prije nekoliko godina (15. studenog 2013.) umrla je moja sestra Erna nakon duge i teške bolesti. Mnogo je patila, ali je do kraja sačuvala bistar um i pamćenje. Posjećivao sam je i u razgovoru je oživljavala naša povijest. Nakon njezina odlaska ostala je na meni zadaća sačuvati tu povijest. Treba li je doista sačuvati, staviti na papir? I komu bi to moglo trebati? Svakako onima koji su ispred nas i već su na cilju, a još više onima koji još putuju, nama putnicima. Jer onima prijeko blaženost se umnaža kad iz svoje vječne perspektive gledaju plodove svoga života. A nama je putnicima potreban njihov primjer, jer putujemo putem što su nam ga predi utrlili. Nama je iznad svega potrebna njihova molitvena prisutnost. Jer naši prethodnici sada obavljaju zajedno s nama najvažniji zadatak: sve što činimo natopiti hvalom i zahvalom Stvoritelju. No mi smo kao putnici u tom užurbanom svijetu i suviše zauzeti trkom oko svojih svakodnevnih zadataka, pa jedva smažemo trenutke mira za taj središnji zadatak. Premalo imamo pred očima svoj izvor i cilj. Zbog toga neka pogled unatrag bude začim tog našeg užurbanog hoda kroz sve klance jadicovce. Kao što je rekao jedan njemački filozof: »Das Leben verstehen kann man nur rückwärts, erleben muss man es vorwärts.« [Život možemo razumjeti promatrajući ga unatrag, doživjeti ga moramo gledajući naprijed. (prev. ur.)] Pritom nećemo zaboraviti ljepotu ovog svijeta i svih Božjih darova u njemu. Ta gledamo u dovršenom izdanju njihove uspone i padove, boli i radosti, dostignuća, plodove i tragove.

* Ove godine, 16. ožujka 2016., umro je p. Alfred Schneider SJ, dugogodišnji profesor Filozofsko-teološkog instituta i Filozofskog fakulteta Družbe Isusove u Zagrebu. U znak zahvalnosti suradniku našega časopisa objavljujemo ovaj njegov članak autobiografskoga karaktera. Tekst se može povezati s onim koji je autor objavio pod naslovom *Poema o svemirskom blagoslovu*, objavljenim u *Obnovljenom životu* 70 (2015.) br. 4.

No sada na posao. Dvije su se grane moga obiteljskog stabla spojile i oblikovale moje životne putove. To je obitelj moga oca, koja dolazi iz Njemačke, i obitelj majke, koja vuče lozu iz Poljske. Kako su se te dvije loze slile i kako one danas žive pred očima moga pamćenja, o tome ovdje nekoliko riječi.

Sve što pišem nosit će pečat ograničenog ljudskog pamćenja, nije puka fotografija stvarnosti, koja je nekad na ovim prostorima živjela, nego velikim dijelom odraz vlastitog subjektivnog doživljaja. A opet će ono, što je davno iščezlo ispred naših očiju ostati zauvijek prisutno.

Otac Franjo

Moj otac Franjo Schneider rođen je 29. ožujka 1903. u Končanici kraj Daruvara u obitelji Matije i Marije r. Hajek. Doselio je u Slavoniju iz Rumunjske. Otac mu je bio bačvar najprije u Končanici a zatim u Pakracu, gdje sam ga i ja, tada još kao maleno predškolsko dijete jednom posjetio i proveo nekoliko dana kod djeda i bake. Sjećam se njegove kuće i bačvarske radionice u Pakracu. Početkom 19. stoljeća mnogo je bilo takvih selidaba iz Njemačke, pa je u Rumunjskoj oblikovana njemačka pokrajina Siebenbürgen (»Sedmograde«) s 2 milijuna stanovnika koji su govorili njemački i osjećali se Nijemcima. Zašto su pojedinci i skupine tada i kasnije odlazili, to nek ostane tajna njihove životne borbe. Ja sam neke trenutke tih tokova saznao od jedne tetke, najstarije sestre moga oca, Terezije, koju smo zvali Tante Rezi. Posjetio sam je u Berlinu ljeti godine 1975., gdje je ona tada živjela sa svojom kćeri Ernou (starijom), po kojoj je moja sestra Erna (mlada) dobila ime. Tante Rezi mi je ispričala ovo: 1912. godine bila je kao 16 godišnja djevojka prisutna obiteljskomu skupu prilikom sprovoda jednog pradjeda. Sjeća se da su govorili kako je upravo sto godina prošlo od onog dana kad su predi doselili iz Heidelberga u Rumunjsku. Godina 1812. je, dakle, trenutak našeg dolaska iz njemačke pradomovine, najprije u Rumunjsku a zatim i u Slavoniju.

U obitelji Matije i Marije rođeno je sedmero djece. Dvoje je umrlo maleno, a petero je odraslo i ja sam ih poznao. Tri su sina, Alojz, Franjo i Stjepan, i dvije kćeri Terezija i Marija. Djed Matija, zvali smo ga *grostata*, ostavio mi je jednu dragocjenu baštinu. Njemačke su obitelji u Rumunjskoj živjele, koliko je meni poznato, vjerne svojoj kršćanskoj baštini i običajima. Baka Marija, *gros mama*, bila je vrlo pobožna, a djed se nije u tome posebno isticao. No posljednje godine života, nakon tragedije logora i gubitka svega što je u životu stekao, obasjalo ga je neko duhovno svjetlo, o kojem mi je svjedočila njegova najstarija unuka Erna. Ona mi je, dakle, više puta u telefonskom razgovoru iz Berlina pričala kako je djed, *grostata*, posljednjih godina života usrdno i naglašeno ponavljao: »Od svega je najvažnije u životu neprestano za sve Bogu zahvaljivati, za dobro i za zlo, stalno zahvaljivati.« Zadaća neprestano zahvaljivati Bogu njegova je duhovna oporuka. Usto je on u posljednjim danima snivao neke sne koje su najbliži tumačili kao proročanstvo i navještaj skorog svršetka. Sanjao je da su plodovi u vrtu Šestinskog dola, što ga je obradivao, osvanuli odjednom potpuno prazni. I drugi san: jedan mu je čovjek u snu pristupio i rekao: »Čitav si život marljivo radio, a umrijet ćeš kao siromah, bez ičega.« A taj svršetak također mi je znakovit. Djed je svaki dan išao ujutro iz Šestinskog dola pješke u grad po kruh i mlijeko. Vraćajući se jednom kući, pao je kraj puta pred očima malobrojnih prolaznika i umro.

Kad je moj otac Franjo navršio 13 godina, uputio se u Mađarsku na nauk. Njegov stariji brat Alojz učio je urarsko–zlatarski nauk, pa se i Franjo njemu pridružio. No ubrzo je u njemu prevladala ljubav prema oblikovanju drva, pa je prešao u glazbarski nauk u Pečuhu k majstoru Janošu Leonhardu. Prve sklonosti za rad s drvom baštinio je jamačno od svog oca Matije. U njegovoj se bačvarskoj radionici našlo vrijednih drvenih rezbarija. U Pečuhu se ubrzo pronio glas o mladom naučniku, a 1918. mje-sni tisak izvješćuje o njegovoj izvanrednoj rezbarskoj nadarenosti i sposobnosti za izgradnju violina. Taj mu je glas umalo donio ozbiljne neprilike. Jednom su u radionici, gdje je Franjo upravo radio, došla dva čovjeka, pokazali su mu novčanicu i zatražili od njega da iz drveta izradi drveni otisak te novčanice. Mladić je prihvatio. Kad je bio gotov došli su ti ljudi opet u radionicu, nešto su mu dali i otišli. Bili su to očito krivotvoritelji. Franjo ništa zla nije slutio, zanimao ga je samo rad. Kad za koji dan u radionicu dolaze policajci, a pred njima svezana ona dva čovjeka. Počela je istraga o autoru onog otiska. Franjo se silno prestrašio. Sam mi je to pričao. Nakon nekoliko pitanja bilo je jasno da mladi naučnik nema ništa s krivotvorenjem. Pustili su ga na miru i otišli. Iza te upadice nastavlja on školovanje u Pečuhu, a dovršava ga usavršavanjem kod glasovitog majstora Pala Pilata u Budimpešti. Godine 1928. vraća se u domovinu, radi najprije u Pakracu, a 1928. nastanjuje se u Zagrebu. Tu je otvorio radionicu najprije za popravak gudačkih instrumenata, a zatim taj posao širi pa preuzima u radionicu na popravak i druge, uglavnom trzalačke instrumente, kao što su mandoline, tambure i druge. U suradnji sa stručnjacima izdaje on školske priručnike za sva ta glazbala. Kad je upoznao njemačku tvornicu harmonika Hohner, povezao se s njome i preuzeo generalno zastupstvo te tvornice za čitavu Jugoslaviju. Time je njegova izvorna struka otišla u pozadinu, a on se sav dao na promicanje glazbene kulture. Sve do prekida 1945. nakon rata.

Majka Blanka

Majčina grana nosi od početka u sebi više dramatike i tragike. Majka mi je rođena 6. lipnja 1911. godine u Petrinji. Njezin djed Aleksej rodom je iz Poljske. Jedan mu je svećenik omogućio školovanje u Beču. Izučio je za ljekarnika. Nakon toga raspisan je natječaj za ljekarnika u Varaždinu. Dobio je to mjesto i oženio se jednom vrlo mladom, 18 godina starom domaćom djevojkom, imenom Marija. Rodila mu je troje djece, Branimira, Anku i Ljubomira, te umrla od tifusa ne navršivši ni 22 godine. Djed se ponovno oženio s Gabrielom, s kojom je imao dvoje djece, Vladoja i Helku. Vlodoj je studirao matematiku i bio neko vrijeme profesor u nadbiskupskoj gimnaziji na Šalati. Helka je doživjela visoku starost i stanovala u Savskoj cesti 10, gdje sam je ja kao gimnazijalac povremeno posjećivao. U toj je zgradi njezin otac Aleksej otvorio ljekarnu koja i danas još postoji kao Gradska ljekarna. Jedno od troje Aleksejeve djece, Ljubomir, otac je moje majke. Doselio je u Petrinju i tamo imao malu trgovinu, koja je ubrzo propala. Žena mu je Marija rodila četvero djece: Zdenka, Hinka, Blanku (moja majka) i Branka. Nešto u tom braku nije bilo u redu. Marija je oboljela od tuberkuloze. Odbijala je uzimati lijekove i umrla u dobi od 29 godina, ostavivši četvero male djece. Kćerkica Blanka imala je tek pet godina kad joj je majka umrla.

Mala Blanka je najbolnije osjećala gubitak majke. Ljubomir je tada oženio sestru svoje pokojne žene, Alojziju (tetu Loliku). S njom je imao kćer Sandu, Blankinu

polusestru, koja će neko vrijeme raditi u poduzeću moga oca u Teslinoj ulici. Druga žena Ljubomirova, koliko je meni poznato, nije loše postupala s djecom, osobito s malom Blankom, ali joj nije mogla nadomjestiti gubitak majke. Okružena s četiri muške osobe (otac i tri brata), Blanka je kao djevojčica odlazila na Mirogoj da se isplače na majčinu grobu. Pošto je iz Petrinje doselila u Zagreb, nakon propasti Ljubomirove trgovine, obitelj je živjela u velikom siromaštvu. Otac Ljubomir izrađivao je neke sličice koje su djeca prodavala da bi nekako preživjeli. Blanka je kod časnih sestara milosrdnica pohađala realnu osmogodišnju školu, nakon čega se zaposlila. Od njezine braće upoznao sam Hinka i Branka. Zdenko je kao najstariji u ratno vrijeme mijenjao uniforme. Jednom se u njemačkoj vojnoj odori pojavio u našoj kući u Tuškancu, i zatim nestao u ratu. Hinko se pokušao oženiti i pri tom doživio, kako sam reče, teško razočaranje. Nastavio je život kao samac. U svom se stančiću na četvrtom katu prilično zanemario, ali je ostao u vezi s Blankom, pomagao joj je čuvati stan, odlično je sam sebi kuhao. Bio je dobar čovjek. Ja sam s njime odlazio na šetnju, na Sljeme i rado igrao šah. Branko se dva puta oženio, dobio dvoje djece i provodio kako–tako sreden život. O životu je te obitelji Erna imala kritično mišljenje. Ja u svim njihovim stranputicama vidim općeljudsku tragiku i usto mnogo dobrih svojstava. U druženju s njima, osobito s Hinkom, u to sam se uvjerio, upoznao sam ih i cijenio.

Majčine radosti — Prisutnost anđela

Za Blanku je počeo novi život kad ju je moj otac zaprosio. Upoznali su se na kupalištu na Savi. Blanka je bila lijepa mlada žena, bojažljiva i neiskusna. Na pitanje: »Hoćeš li mi biti žena?«, odgovorila je: »Moram pitati tetu.« Vjenčali su se i Blanka je punom snagom započela novi život kao supruga bogatog trgovca. Marljivo je radila u njegovu poduzeću, pokazala je sposobnosti za sve što je trebalo: pakovanje, komunikacija s mušterijama, no osobito kao gazdarica u kući. Stanovali smo najprije u Teslinoj 12, zatim u Ilici 112, pa u lijepom stanu u Bosanskoj 30, i napokon u Tuškancu 50. Tata je kupio veliku vilu s prostranim parkom. Tu je moja majka razvila svoje organizacijske sposobnosti, sve je konce držala u rukama, nadzirala osoblje, kuharicu, sobaricu i druge. Tata je skoro sve vrijeme provodio u svom poduzeću u Teslinoj ulici, a majka kod kuće i s nama djecom. Najsvjetliji trag ostavila mi je upravo po svojoj majčinskoj karizmi. Skladno je spajala iskrenu nježnost s dosljednošću i zdravom mjerom strogosti u odgoju. Kad je, primjerice, u kući bilo veliko društvo a mi djeca sjedili među njima, bio je u 9 sati dovoljan majčin pogled na vrata dječje sobe i djeca su se dizala na spavanje. Znala je spremati i duhovite trenutke. Kad smo čekali Novu godinu 1940., pripremila je malu priredbu u kojoj sam ja glumio Staru godinu, a Erna u blistavoj bijeloj haljinici Novu.

Vodila nas je na kupalište i učila nas plivati. Oba roditelja srdačno su nas voljeli i mi smo to osjećali. Otac je bio sklon obilno ispuniti svaku našu želju, kupio nam je bicikle kojima smo jurili po Tuškancu. Majka je u tome bila suzdržljivija, no ni ona nam ništa nije uskratila. A u brizi za djecu iskusila je obilno i prisutnost naših anđela. To ju je sve više učvrstilo u pouzdanju. Pred očima su mi osobito tri događaja moga predškolskog vremena.

Stanovali smo u Teslinoj (Nikolićevoj) 12 na drugom katu. Meni su mogle biti dvije godine. Jurio sam po kući iz sobe u sobu u dječjoj hodalicu. Mama međutim s

užasom opazi da su vrata od stana prema stubištu otvorena. No bilo je kasno. Ja sam se već u svojoj hodalici rušio niza stepenice. Nato se odjednom na zaokretu stubišta pojavio naš pazikuća Zlatko Svečnjak i dočeka me lijepo objema rukama. Majčina zahvalnost nije imala granice. Dala mu je 50 dinara, a mene je grlila i izljubila. Drugi se događaj zbio u tatinjoj trgovini u Teslinoj 9. Tamo je za poslovanje s mušterijama bio pult, a na zidu su visjeli razni glazbeni instrumenti. Ja sam u jednom trenutku, a bile su mi možda tri–četiri godine, prolazio između pulta i zida, kad se odjednom sa stalaže otkine jedan saksofon ili truba i padne čitavom težinom na mene. Majka je bila prisutna. Bez daha digne ona taj instrument i ima što vidjeti. Grdosija me je kao zvono čitava pokrila i ostavila neozlijedena. Andeo je čuvar bio prisutan kao zaštitni jastuk. Treći događaj ima pomalo šaljiv ishod. Bilo mi je možda šest godina i svaki sam dan provodio u dječjem vrtiću koji se nalazio pokraj evangeličke crkve, gdje sam kasnije išao i u osnovnu školu. U vrtić su me svaki dan dovodili i dolazili po mene. Jednom se mama sjeti: nitko nije otišao po Fredija. Odjuri do zgrade, gleda lijevo, desno, nigdje ni traga djetetu. Uleti ona u zgradu i nade prostoriju u kojoj se održavao rad s djecom. Sve je već bilo pusto. A u mojoj prostoriji nade ona dječčaćića. Dogurao je stolicu do ploče, popeo se na stolac, te kredom crta po ploči automobile. Radost što je opet sve na svome mjestu, tata je zaokružio time što mi je kupio ploču za crtanje.

Te potresne događaje Božje blizine i zaštite u mom ranom djetinjstvu saznao sam od majke. Nisu jedini u mom životu i u mojoj obitelji. Sav je život njima posut. Većinom su nezamjetljivi. Božju ruku ne treba gledati zemaljskim očima, nego samo u nju vjerovati. A tu vjeru daje Bog da bi smirio i učvrstio naše korake te ih poveo do njezina konačnog ostvarenja pri prelasku na drugu obalu. Time nam On osigurava dvoje: siguran pogled u visinu i čist pogled u širinu, na sve suputnike. Pogled čist od svake gorčine. Zahvalan sam Bogu što kod oboje mojih roditelja, a pratio sam ih skoro do posljednjeg trenutka, nije bilo na kraju života ni truna gorčine ni zlovolje, nego samo smireno predavanje u Božje ruke. I to unatoč svim potresima i razočaranjima, bez kojih nema ljudskog života. Majka je takav potres doživjela 1940. godine i zatim provela nekoliko mirnih dana u jednom privatnom sanatoriju u Zagrebu. Pritom je doživjela duboku vjersku obnovu. Do kraja je bila nošena redovitim primanjem sakramenata i upijanjem Božje riječi. Otac je do toga došao zaobilaznim putem i jednako smireno snagom sakramenata predao svoj plodni život Bogu. Oboje su ostvarili veliki savjet djeda o stalnom zahvaljivanju kao najvažnijoj stvari u životu.

Rat i poraće

Vihor drugog svjetskog rata zaobišao je Zagreb u velikom luku. Često su svirale sirene na uzbunu. U skloništu smo sa strahom slušali kako grad nadlijeću eskadrole savezničkih bombardera vraćajući se sa svojih rušilačkih akcija u Njemačkoj. Nas su uglavnom puštali na miru. Stravično je bilo gledati kad su iznad Zagreba noću puštali velike svjetleće padobrane koji su imali služiti kao rasvjeta za moguće ciljeve. No i to je prošlo većinom bez posljedica. Spomenuti moram samo 22. veljače 1944. Ja sam upravo pohadao drugi razred dominikanske klasične gimnazije. U 10 sati počinjala nam je škola. Od 8 do 10 sati nastavu je imao stariji razred. Mi smo se mladi u 10 sati upravo skupili u razred na nastavu kad je zasvirala uzbuna. Pater Sibe Budrović, pro-

fesor latinskog veli: »Uzmite knjige u ruke pa u sklonište.« Tek što smo se mi, nas oko 20 đaka, smjestili u podrumsko sklonište, počela je grmljavina. Bombe su padale svuda okolo i zemlja se tresla. Jedna je pala pred vrata samostana, druga u dvorište pred vrata podrumskog skloništa, treća točno na južno krilo zgrade, pet metara daleko od mjesta gdje su sjedili daci. Između dačkog skloništa i pogotka bombe bio je debeli zid. To je bio spas za dake. Debela drvena vrata skloništa pod pritiskom zraka izletjela su iz osovina i pala na nas koji smo bili kraj nje. Ipak nitko od đaka nije bio ranjen. Kad su bombe prestale padati i dan je znak za svršetak uzbune a daci se izvukli na dvorište, imali su što vidjeti. Od južnog krila samostanske zgrade ostala je samo hrpa ruševina. Jedan od đaka plaćući pitao je patra koji je bio s nama u skloništu: »Ima li koga ispod tih ruševina?« Pater tiho odgovori: »Ima.« Bilo ih je tamo deset: sedam patara dominikanaca, jedan brat dominikanac i jedan njihov posjetitelj. Svi su osim jednoga bili na mjestu mrtvi ili su umrli ispod ruševina, jer nije bilo brzog iskopavanja, jer je čitav mali trg oko zgrade bio razrušen. Jedan pater dominikanac, Zlatan Plenković, bio je ranjen i sam se izvukao ispod ruševina. On je poslije toga proveo kod nas na Tuškancu na odmoru i oporavku oko mjesec dana. A mene je godinu dana ranije poučavao latinski kad sam morao polagati prelazni ispit. Postao je naš kućni prijatelj. Isti su dan bombe pale na franjevački samostan na Kaptolu, no tamo nije bilo žrtava, te jedna bomba blizu kolodvora. A mi dominikanski daci nastavili smo te godine školu u jednoj prostoriji bogoslovije na Kaptolu.

Osim toga krvavog događaja živjeli smo kao u mirno doba. Otac se ustrajno spremao za obilan život poslije rata. U skladištu je spremio preko četiri tisuće velikih ručnih harmonika. Unaprijed se u njemu zahuktao posao glazbene promocije cijelom zemljom, kad prode vior rata. Mi smo se djeca bezbrižno igrala u našem malom rajuu na Tuškancu. Nismo ni u čemu trpjeli oskudicu. Da bismo malo izišli ususret sveopćoj nestašici, uzgajali smo piliće, pa smo imali obilje domaćih jaja, a ja sam ih rado sirova pio. Nekoliko puta godišnje stavljali smo jaja pod kvočku. Ja sam čitao literaturu o raznim vrstama kokoši. Sa zanimanjem smo promatrali novorođene piliće, uživali smo u njihovim prvim koracima i trčkanju po vrtu. Tako smo mi, gradska djeca malo doživjeli čari života na selu. U vrtu je bilo i krasnoga cvijeća koje je majka nadzirala. I još mnogo prilike za radosti svake vrste. Iza kuće je bila velika trešnja na koju sam se ja rado uspinjao, udobno se smjestio na jednu granu i čitao Karla Maya. Gutao sam ga na njemačkom, a knjige posuđivao od *vujeca* Đure Perettija, majčinog ujaka. U obitelji smo govorili hrvatski, ali se otac trudio da nam priskrbi dovoljno znanja njemačkog jezika. U tu je svrhu u kući bila djevojka s kojom smo govorili njemački (*Kinderfräulein*). A meni je dobro došlo mnoštvo njemačke literature i konverzacije za kasniji studij.

Rodbina i prijatelji skupljali su se u Tuškancu. Krug prijatelja sačinjavala su četiri poslovna čovjeka. Bili su to Ivan Kohek, tvorničar marmelade, moj krizmani kum, zatim Slavko Badel, tvorničar žestokih pića, Franjo Schneider, trgovac glazbala, te dr. Josip Butorac, sveučilišni profesor. Oni su zajedno spremali u Splitu gradnju četiri jahte, a otac je uz Koheka sagradio lijepu kuću u Crikvenici kraj morske obale. Ratna zbivanja smo pratili te imali svoje mišljenje i svoja nadanja o njihovom ishodu. Samo je jedan čovjek u zemlji znao što nas čeka ako komunisti dodu na vlast. Bio je to zagrebački nadbiskup dr. Alojzije Stepinac. Sjećam se da smo jednom, čitava obitelj — otac Franjo, majka Blanka, Erna i ja, bili kod nadbiskupa u audijenciji u nadbi-

skupskom dvoru. Ne pamtim pojedinosti toga susreta, znam da nam je dao sličice i blagoslov, a otac je njemu predao oveći poklon za Crkvu.

Rat je svršio u svibnju 1945. godine. Prije toga su trojica očevih prijatelja uspjeli otići u inozemstvo. Dvojica u južnu Ameriku, jedan u sjevernu, a jedini je moj otac ostao u domovini. Nosila ga je smireno čista savjest i uvjerenje u općedruštvenu vrijednost njegova rada. Taj će ga mir i kasnije čuvati i držati. No partizani su došli u Zagreb i dan–dva potom odveli oca u zatvor. Slijedili su dani preslušavanja, istrage, zatim presuda i odlazak u logor. Osuđen je bio na sedam godina logora. Ta je presuda kasnije pod utjecajem majčina nastojanja, hvatanja veza, a dakako i njezine molitve, smanjena na četiri godine. Toliko je i proveo u logoru. Njegova se presuda dogodila u čudesnim okolnostima. U istražnom se zatvoru upoznao s isusovcem, patrom Jospom Müllerom, i proveo noć uoči izricanja presude u razgovoru s njime. To mi je otac kasnije sam ispričao. Pater Müller je u Zagrebu radio s mladima, organizirao je vjerski život i pokrenuo hodočašća Majci Božjoj na Sljeme. Njegovim nastojanjem građena je kapelica Majke Božje kraljice Hrvata na Sljemeni. Taj je njegov rad bio komunističkim vlastima dovoljno zazoran i on je morao nestati. Tako je i bilo. Pater Müller osuđen je na smrt i ubijen. Ne znamo ni za njegov grob. A moj otac prošao je s razmjerno blagom kaznom.

Od kuće do kuće

A što je bilo s njegovom obitelji na Tuškancu? Tjedan dana nakon dolaska partizana preseljeni smo u kuću na Labudovcu, u kojoj su živjeli očevi roditelji (*gros mama* i *gros tata*). Vlasti su nam dale jedan omanji kamion da u njega stavimo što želimo ponijeti, odjeće, hrane i tako dalje i prebacili su nas na Labudovac. Tamo smo u miru proveli sljedećih mjesec dana. A onda, jednog jutra u lipnju pojavio se veliki policijski auto pred vratima i policajac je pokazao majci, koja je izišla na znak zvona pred njega, cedulju sa sljedećim nalogom: roditelji, žena i djeca Franje Schneidera u logor. U auto smo se svi smjestili s nešto najosnovnijih odjevnih stvari i bili odvezeni. Najprije u policijsku postaju u Illici 45, gdje smo i prenoćili, a sutradan u logor Jankomir. Jankomir je bilo poljoprivredno dobro s jednom barakom i kraj nje jednom zidanom zgradom. U baraci su smještene obitelji, žene i djeca muževa koji su bili u istražnom zatvoru i čekali presudu. U manjoj zidanoj su zgradi boravile četiri časne sestre karmelićanke, zatvorene kao Njemice. S jednom od njih, sestrom Anom Terezijom, vodio sam ja duge razgovore u kojima mi ona jednom iznenada reče: »Fred, in dir ist ein Kern zum Priesterberuf.« [Fred, u tebi je sjeme svećeničkog poziva. (prev. ur.)] Ja sam to otklonio u želji da budem katolik u svijetu, a sestra je nastavila molitvom za mene, što me je dovelo do svećeništva. Jankomir je bio malen i raspoloženje je u njem bilo mirno i podnošljivo. Jedne noći dode zapovijed o prelasku u drugi logor, u Prečko. U dugačkoj povorci pješke su svi hodali pod vodstvom straže. Prečko je bio veliki logor s mnoštvom baraka po uzoru na ostale koncentracijske logore u ratu. Tamo smo proveli sljedećih mjesec–dva. Primali smo ipak posjete s kojima smo preko žice razgovarali. Donosili su nam i darove, uglavnom hranu. Majka Blanka bila je snalažljiva i okretna, pa joj je uprava logora povjerala brigu za baraku u kojoj smo mi smješteni. To joj je dalo prilike da obilazeći logorom čini dobro, gdje je vidjela najveću potrebu.

Napokon je došao dan kad smo pušteni na slobodu. Kamo? Kako se tko snašao. Mi smo, majka i ja našli smještaj kod tete Helke koja je imala velik stan, gdje je pradjed davno otvorio ljekarnu. Tu smo proveli sljedeći Božić i zimu. Erna je već prije bila puštena na slobodu s posjetiocima iz Jankomira, pa smo mi djeca uz majku opet bili na okupu. Božić 1945. obilježen je dvostrukom tugom. Otac je u zatvoru, o njemu ništa ne znamo, a vanjski sjaj Božića ne može se ni usporediti s obiljem prošlih godina na Tuškancu. Sve je sada bilo skromno i jednostavno. Ali veliko majčino srce ispunilo je i tu skromnost toplinom. Pripremila je za svakoga od nas djece male darove i jednostavni Božićni nakit. Tuga nas nije svladala. Nošeno zajedničkom molitvom za oca sve je bilo ispunjeno povjerenjem u veliki Božji plan rasta i dozrijevanja, što su nam ga te godine donijele. To ćemo tek kasnije shvatiti i Bogu zahvaljivati. Sljedeću smo školsku godinu 1945./46. proveli: Erna u internatu sestara milosrdnica u Frankopanskoj, a ja kod salezijanaca u Vlačkoj ulici. Majka se, međutim, brinula za stan. U Teslinoj 9 bio je na prvom katu prostran stan koji nije konfisciran s ostalom očevom imovinom, jer je bio upisan na djecu. Uz majčino nastojanje ispraznila nam se najprije jedna soba na dvorišnoj strani, zatim ostale prostorije, onda i čitav stan. Majka je usto skupljala stvari koje su bile spremljene kod rodbine i prijatelja. Među ostalim bio je tu i jedan pianino, pa smo mogli nastaviti s vježbanjem klavira. Majka se i za to pobrinula, pa je našla privatnu poduku. Školu smo nastavili redovito.

Misli su nam kružile prije svega oko oca. Gdje je sada i kako mu je. Kad je pala presuda (sedam godina oduzimanja slobode s prisilnim radom), bio je najprije prebačen u manji logor u Slavoniji (Popovača?). Tamo je radio na polju, pa smo mogli uz susretljivost čuvara mirno razgovarati u obližnjoj seljačkoj kući kad smo ga posjetili. No ubrzo je logor prebačen u Staru Gradišku. Tamo je režim bio mnogo stroži pa i brutalniji. Otac se na sreću zaposlio u drvenarskoj radionici. U to su vrijeme u Staroj Gradiški bili u logoru mnogi zagrebački intelektualci i gotovo sva elita umjetničkog glazbenog života. Izvodili su u logoru koncerte kvalitetnije nego u isto vrijeme u Zagrebu. Među njima bio je i glasoviti dirigent Lovro Matačić, koji je najprije osuđen na smrt, a zatim na intervenciju samog Tita pomilovan. Stanovali su stisnuti u uskom prostoru. Među logorašima je vječno bila rasprava oko otvorenih ili zatvorenih prozora, čistog zraka ili topline. Lovro Matačić, kojemu je bilo zima, govorio je: »Erstunken ist noch niemand, aber erfroren sind schon viele.«¹ Otac se, međutim, mirno posvetio svomu izvornomu zvanju: umjetnički rad s drvetom. Izradio je lijepih stvari, a neke su još sada u posjedu obitelji. Umjetnički je izradio jednu gitaru koja je bila namijenjena za Moskvu.

Posjećivali smo ga, mislim, svaki mjesec. Ti su posjeti poglavlje za sebe. Vlakom do Okučana; tu su nas dočekivala seoska kola i prevozila do logora. Budući da je vlak stigao poslijepodne ili navečer, u jednoj bismo seoskoj kući prenoćili. Bili su pravoslavci, a primali su nas kraljevski. Bilo je udobno u njihovoj sredini i u krevetima koje su za nas pripremali. To se ponavljalo svaki puta kad smo dolazili ocu u posjete. Jednom smo čak bili prisutni na njihovom krsnom slavlju i svečanosti, kad su u dvorištu na ražnju pekli vola. »Duh Božji puše gdje hoće«, a te je jednostavne ljude potaknuo na izvornu kršćansku ljubav kad nam je bilo najteže. Ostali su mi u svijetloj uspomeni. Neka im Bog, koji je u njima djelovao, sve obilno naplati. — No ti su posjeti imali

1 Slobodan prijevod ur.: »Od smrada nije nitko umro, a od zime su umrli mnogi.«

i svoju mučnu stranu. Pred vratima logora čekali bi posjetioци u redu satima dok ne bi bili pušteni u dvorište gdje su se susreli sa svojima. Tu su logoraši, njih pedesetak, stajali jedan do drugoga, a posjetioци isto tako njima nasuprot. Nisu se smjeli približiti jedni drugima. Između svakoga para stajao je stražar i razgovor je tekao preko njegove glave. Nije bilo dopušteno ni ruke podići, jer bi se odmah prekidao razgovor. Tako je posjet prolazio većinom do kraja. U posjet je obično polazila samo majka. Sjećam se, sama mi je to rekla, da ju je otac jednom pitao: »Što Fredi kani studirati?« Neugodno je bio iznenađen kad mu je majka rekla da se bavim mislima na svećeništvo. Tu će nelagodu morati otac i majka do kraja preboliti, kad se on vrati kući. Napokon će je blagoslivljati. Posljednji puta sam ja bio sam u posjetu, ali me ništa o tome nije pitao.

Povratak na izvor — Tajna violine

S očevim povratkom počinje novi život. U proljeće 1949. obaviješteni smo o njegovu skorom povratku. Kad je pozvonio, ja sam se upravo našao na vratima i otvorio mu. Veliko i radosno iznenađenje. Iznenađio me je prije svega pogled na njegovo vedro lice. Odlično je izgledao. Posljednjih godina na Tuškancu bio je stalno bolestan na želudac i trpio je od besanice. Brige oko poslovnog pogona iscrpile su ga do te mjere, te smo se sve više pitali dokle će on to izdržati. Bog je sve riješio na svoj način. Oslobodio ga je svih suvišnih briga, u logoru mu je poklonio zdravlje i vratio ga na izvore njegova zvanja. Otac je to već u logoru, u radionici predosjećao i pomalo spremao. S povratkom na slobodu mogao je svoju izvornu zvijezdu razviti u punom sjaju. Nije mu dano mnogo vremena, jer umrijet će 30. studenoga 1966. Ali to što mu je dano ispunit će trajnim pogledom na ljepotu violine, na njezin zvuk i na njezin izgled. U toj je ljepoti uživao i mnogima utirao put do njezina sjaja. Važno je samo kakav trag čovjek ostavlja u prostorima vječnosti. Ako je život ispunjen pjesmom, onda on i po križu i uz muku pjeva hvalu Stvoritelju, Izvoru svega lijepoga. Takav život, ako mu i nije dan dugi niz stvaralačkih godina, ispunja sve duhovne prostore i sve vjekove pjesmom. Na taj se način obogaćuje svemir, odgajaju se bića da se dive Stvoritelju i pjevaju mu hvalu. To je moj otac slutio i u toj slutnji već gledao plodove svoga života i rada. U trenucima koji su još bili obavijeni neizvjesnošću sačeo je smisao svoga rada u stih, koji će kasnije biti moto svake njegove violine. Napisao ga je hrvatski, a jedan mu je svećenik suzavorenik preveo to na latinski. On glasi:

*Amoris artisque melodiae aeternae
divi saeculorum soni inflammate claritatem mentis
fecit Franciscus Schneider Zagrabiae 19...*

Hrvatski: »Vječne melodije ljubavi i umjetnosti, božanski zvuci vjekova, raspalite sjaj duha. Izgradio Franjo Schneider Zagreb 19...«

Kad se napokon našao na slobodi, dao je te retke otisnuti na ceduljicu koju će ulijepiti u svaku svoju novoizgrađenu violinu iznutra na stražnju dasku da se izvana može vidjeti kroz f–otvor na gornjoj daski. Takav znak s oznakom graditelja nose stare umjetničke violine majstora iz Cremona.

U Zagrebu se najprije zaposlio u radionici svoga bivšega poduzeća u Teslinoj ulici 10. No ubrzo se osamostalio i počeo u svom stanu u Teslinoj 9 skupljati alat za rad. Nešto je sam napravio, mnogo toga je preko poznatih i prijatelja nabavio, nešto

je kupio, a najvažniju spravu izradio mu je prema njegovu nacrtu jedan stručnjak za finu mehaniku u Ljubljani. Među njegovim samoizgrađenim preciznim alatima pažnju privlače sitni hoblići za blanjanje, koje je sam iz drveta izradio i zatim ih dao izliti u aluminij. Oni će služiti za mikroskopski precizno stanjivanje drveta prilikom lijepljenja pojedinih dijelova violine. Čitava njegova radionica puna je takvih originalnih dijelova, te više slični na apoteku, nego na stolarsku radionicu. Sve je bilo spremno za izradu novih violina, ali se on nije mogao tomu odmah svim silama posvetiti. Umjetnici violinisti, ponajprije iz zagrebačke filharmonije, jedva su dočekali stručnjaka koji je u stanju popraviti njihove vrijedne instrumente. Zbog toga je nekoliko godina imao pune ruke posla s popravcima. A onda mi jednom reče: »Od sada se dajem u prvom redu na izradu novih violina. Popravke preuzimam koliko ih ne mogu izbjeći.« Ostvarilo se ono što je još davno rekao profesor violine Vaclav Huml mojoj majci: »Vi se, gospodo, prihvatite upravljanja poduzećem, a majstor Franjo Schneider neka se sav dadne na rad s violinama. U tome je nenadomjestiv.« To, dakako, nije bilo ostvarivo sve dok Božja providnost nije za to stvorila uvjete. Kako se kretao taj rad? U čemu je tajna violine? O »tajni« kojom su raspolagali najveći graditelji violine iz Cremona, Stradivari i Guarneri, u 17. stoljeću, čuje se katkada riječ kad je govor o čudesnoj kvaliteti zvuka tih starih instrumenata. Moj je otac odrješito odbijao svaki govor o tajni, kao o misterioznom uvjetu ostvarenja velikih graditelja iz Cremona. Priznavao je tek dugo iskustvo prenošeno obiteljskim naslijeđem i dotjerivano ustrajnim osobnim radom.

Pa ipak se kod tog čudesnog instrumenta može govoriti o tajni. Tajna njezina zvuka obuzima odvijeka one koji ga uzimaju u ruke, da bi izvodili božanski lijepe zvukove (*divi saeculorum soni*). A oni koji uzimaju u ruke alat za obradu drveta, čine to sa strahopoštovanjem pred gradom koja nosi u sebi kao u klici ono što će kasnije duše slušalaca dizati u nebeske sfere kad oni tu gradu, to drvo oblikuju u violinu. Violina daje zvuk koji je najbliži ljudskom glasu, a on je izravno potekao iz umjetničke ruke Stvoritelja. Valjda je upravo zbog toga violina među rijetkim instrumentima, možda jedini, koji uz orgulje ima mjesto u liturgijskoj glazbi. Ona pjeva hvale svomu Stvoritelju. A čovjek graditelj kao i izvođač nalazi se u službi Svetoga. Znao on to pojmovno više ili manje, on to svakako dubinom svoga bića osjeća i sluti. U službu te slutnje stavlja on sve sile svoga uma i svojih ruku. Tom je slutnjom moj otac bio obuzet. Slutnjom zreom i propaćenom. I zato su te malobrojne godine njegova stvaralaštva bile obasjane službom Svetomu.

Kako je taj stvaralački rad na violini tekao? Na početku mu svakako stoji pitanje: što čini ljepotu njezina zvuka? Preko njezine gornje daske napete su žice, strune, a pokretom gudala po njima nastaje zvuk. On je točno ugodan, skladan i ugodan. Ali taj ugodaj ne ostaje na gudalu i na strunama. On se prenosi na gornju dasku violine, takozvanu *glasnjaču*, membranu, te ona, iz drveta građena, počinje titrati. Ti titraji, vibracije gornje daske, kriju u sebi tajnu Violine.... Odakle su slavni graditelji iz Cremona znali kako oblikovati gornju dasku da bi ona proizvela željeni zvuk? To im je dala njihova intuicija. Dugotrajnim baratanjem s drvetom oni su pod prstima osjećali njezinu elastičnost, gipkost, sposobnost da titranjem daje zvuk svijetao, snažan, prodoran, prema kvaliteti drveta koje im je bilo u rukama. Sami su birali drvo prikladno za tu svrhu. Izrađivali su instrumente koji su nakon desetljeća zvučali kao i prvi dan. Zapravo mnogo bolje. Tako umjetnički i stručno izgrađena violina dobiva svoj puni

zvuk tek nakon što je umjetnik violinist godinama na njoj svirao. Tim se sviranjem drvo violine prilagođivalo vrhunskom zvuku koji se od nje traži. To je potvrdilo iskustvo. Postoji jedna violina Antonija Stradivarija koja je po ljepoti svoje izrade ostala zauvijek slavan izložbeni predmet, ali se na nju nije sviralo te ona nije dobila kvalitetan zvuk. Osjećati pod prstima gipkost violine, to bi se moglo zvati tajnom njezine vrhunske izrade. A to je također bilo ovisno o nadahnuću i umjetničkom raspoloženju graditelja. Nisu ni sve Stradivarijeve violine jednako jake po svojoj zvučnoj kvaliteti. — Njegovati, dakle, osjećaj za elastičnost drveta što ga je izabrao majstor da izgradi violinu bit je njegove umjetnosti.

Na tom se putu našao moj otac, Franjo Schneider, kad su prve njegove violine izlazile u javnost, na tržište glazbenog života. U svom prvom razdoblju, to jest do ratnog prekida, izradio je prema mišljenju dr. K. Dočkala oko 45 instrumenata. Zatim je nastao veliki prekid, s prelaskom na trgovinu, a onda i ratom i logorom. Nakon povratka iz logora, kad se našao u okružju svoje prvotne umjetnosti, probudio se njegov stvaralački genij i počeo je opet s proizvodnjom violina. Sada je bio obogaćen vlastitim, propaćenim i tuđim stoljetnim iskustvom, pa je u svoj rad unio i nova nadahnuća. Kako su kroz njegove ruke prolazile stare violine na popravak i kako je sam stvarao nove violine, rodila se u njemu misao da bogato iskustvo minulih stoljeća o zvuku violine obogati egzaktnim mjerenjem njezine elastičnosti i na temelju tog mjerenja dadne violini zvuk kakav bi ona po svojoj drvenoj strukturi mogla i morala imati. Smislio je instrument za mjerenje elastičnosti gornje daske, *glasnjače* violine, te nosilice njezina zvukovnog sjaja. Prema njegovu nacrtu izradio je taj mjerni instrument jedan stručnjak za finu mehaniku u Ljubljani. Taj mjerni instrument uključuje tri okvira prema veličini: za violinu, za violu i za violončelo. Na taj se okvir stavlja gornja daska određene violine i podvrgne pritisku od jednog kilograma, a njezina reakcija na taj pritisak prenosi se na manometar, koji pokazuje elastičnost daske na određenom mjestu. Tom istraživanju podvrgnuo je moj otac sva glazbala koja je dobivao na popravak zbog lošeg zvuka. Reakciju na pritisak, dakle elastičnost gornje daske, bilježio je i ustanovio četrdeset mjerodavnih mjesta za kvalitetan zvuk. Ako je neki isprva sjajan zvuk bio oslabljen ili poremećen, pokazalo se tim mjerenjem na kojem je mjestu gornja daska zaglavljena, većinom zbog nestručnog popravka loma koji je nastao. I time je otkrio gdje i kako taj lom valja popraviti da bi violini vratio prvotan zvuk.

Metoda mjerenja elastičnosti gornje daske najveće je plodove dala kod izgradnje novih violina. Kad je koju dovršio pozvao bi jednog poznatog violinista iz Zagrebačke filharmonije da je isproba. Već prvi potezi donijeli su neočekivano iznenađenje. Zvuk novoizgrađene violine bio je ravan najkvalitetnijim violinama starih majstora iz Cremona. I to odmah od početka, bez dugotrajnog uigravanja kakav je inače bio potreban. To je bio rezultat studioznog rada uz pomoć aparature za mjerenje elastičnosti i prema tomu oblikovanja gornje daske. Veliki virtuozi na violini, kao na primjer Zlatko Baloković, priznavali su i pismeno taj uspjeh. Služeći se tom metodom, izradio je Franjo Schneider do kraja života još dvadesetak violina, sve skupa oko 65 primjeraka. No najveći uspjeh postigao je s violončelom. Nije izgradio nijedan čitav novi violončelo. Isprva se bavio mišlju da za međunarodnu izložbu sagradi čitav jedan kvartet, to jest dvije violine, violu i violončelo. No, kako su se stvari razvijale, do toga nije došlo, pa je posve odustao jer, kako mi sam reče, konstrukcija novog violončela

bi mu oduzela mnogo vremena, a vrijeme je sve kraće, pa će se posvetiti samo violini i možda izvesti koji taj popravak, kako ga već prilike donesu.

A prilike su mu baš donijele u ruke popravak violončela. Među umjetnicima na tom instrumentu imao je i osobnih znanaca i prijatelja. Bili su to Antonio Janigro, Rudolf Matz i još neki. Taj instrument, violončelo, ima neobičnu ljepotu i puninu zvuka, ali i jedno neželjeno svojstvo. Zbog velikog obujma njegovog korpusa nastaje potezom gudala po jednoj njegovoj žici u određenoj visini interferencija koja se očituje kao neugodan prizvuk sličan tuljenju, pa su ga nazvali *vuk*, vučji glas. Zbog toga su umjetnici izbjegavali čitave kompozicije ili njihove odlomke na kojima se taj zvuk neizbježno pojavljuje. S tom se pojavom moj otac uhvatio u koštac. Podvrgnuo je gornju dasku jednog violončela detaljnomu mjerenju elastičnosti i otkrio mjesto koje bi moglo biti uzrok toj pojavi zbog svoje prevelike ili premalene elastičnosti u odnosu na cjelinu instrumenta. Ulijepio je na to mjesto malenu gredu, daščicu, u nadi da će time ispraviti nepravilnosti i ukloniti neželjenu interferenciju i neugodan zvuk. I uspio je. Umjetnici su otkrili da onog zvuka nakon te ugradnje više nema. Mogu se slobodno posvetiti izvedbi svakog umjetničkog djela bez straha da će se pojaviti *vuk*. Bilo je to veliko slavlje, istjeran je *vuk* iz tog divnog instrumenta. Taj uspjeh su pismeno potvrdili već spomenuti umjetnici, a moja je majka za to slavlje napravila tortu na kojoj se vidi kako vuk istjeran bježi iz violončela.

Uz brigu oko zvuka, rad na violini uključuje i njegu njezine ljepote. Moj je otac imao istančan osjećaj za lijepo, gdje se ono god pojavilo. Volio je umjetnička djela. Sjećam se slike Vlaha Bukovca na zidu u jednoj sobi. Ljubav prema lijepomu nije sama sebi svrhom. Ona odgaja čovjeka da ljepotom duha odjene sve što radi. Čini ga sposobnim služiti bližnjemu i ovu dolinu suza djelatnom ljubavlju pretvoriti u predvorje vječne ljepote, razviti u njoj zdrave odnose i probuditi vjeru u istinsku ljepotu. Čovjek u sebi podržava spremnost za tu ljubav, a prilike ne donosi program nego život. Može li mu ljepota ugrijati dušu? Ako je zaljubljen u ljepotu violine, onda svakako može. Može li mu urasti u srce? Može ga bogatiti, ali može ga i raniti. Ovozemaljska ljepota neizbježno je obilježena krhkošću i prolaznošću. A čovjek se od onoga što mu je svojom ljepotom uraslo u srce ne može odijeliti. Već je Nietzsche rekao: »Alle Lust will Ewigkeit, will tiefe, tiefe Ewigkeit.« [Sva čežnja teži vječnosti, teži dubini, teži dubokoj vječnosti. (prev. ur.)] To nam svjedoči i vlastito srce i život na svakom koraku.

Jednom se, priča mi otac, u njegovoj radionici dogodilo ovo: Dode mu tako na vrata jedan čovjek, u ruci mu kovčeg za violinu. Kad ga je otvorio, u kovčegu su na mjestu violine samo krhotine. Netko mu je stao na violinu i zdrobio je. Nesretan čovjek tek što nije zaplakao. Sve mu je s tom violinom propalo. Moj otac ga sućutno pogleda i samo reče: »Ostavite to ovdje.« Siromašan čovjek ostavi sve u kovčegu i ode. Moj se otac dadne na posao. Pri takvom se zadatku traži vještina kakva je bila u prstima Franje Schneidera, ali i izvanredna ljubav prema čovjeku koji pati i ljubav prema svemu od Boga stvorenomu. Traži se i duboko poštovanje prema Stvoritelju čije djelo mu je povjereno. Iza nekog vremena, prema dogovoru, evo opet onog violinista. Dode, i u radionici mog oca i nade posve novu svoju vlastitu violinu, onu istu koju je u krhotinama nedavno ovdje ostavio. Nema na njoj ni traga lomu, lak je sjajan kao na početku, violina je nova, čitava. Jedva je došao k sebi. Zaplakao je od sreće

i zahvalnosti. Jedino što je mogao reći: »Gospodine Schneider, vi ste čudotvorac.« I otišao svojim putem, obogaćen svojom violinom i iskustvom jedne iskrene pažnje.

Taj događaj nije *intermeco*, nije ni strano tijelo u životu i radu mog oca. Pomagao je i inače, gdje bi se pružila prilika i javila potreba. Jednom je siromašnom mladomu čovjeku violinu poklonio ili pomogao da prikladno dode do nje. Znao je pokrenuti i svoja poznanstva ako bi nekomu trebalo pomoći. U sjećanju je i jedna zgoda iz moje prve svećeničke godine. Mi mladomisnici smo svake nedjelje odlazili misu služiti na Sljeme. Poslije mise smo svratili u lječilište za plućne bolesti Brestovac, koji je tada još stajao i bio u upotrebi. Kasnije je srušen. Te nedjelje, bio je upravo 25. ožujka, padao je gust snijeg i red je pao na mene. Došao sam u bolnicu i našao mladu djevojku u teškom stanju s uznapredovalom upalom pluća i početnom tuberkulozom. Primila je sakramente i zahvalno rekla: »Hvala Vam — da niste došli, bilo bi mi teško.« Duboko mi se taj susret usjekao u pamćenje. Moj je otac poznao upravitelja bolnice, koji se na njegovu riječ pobrinuo za mladu djevojku, kad je morala prijeći na drugi odjel i napustiti bolnicu. Kasnije sam je susreo u Osijeku gdje se, međutim, prizdravljena i zaposlila. Svemogući Bog bilježi i pamti sve takve poteze. Znam da je otac svaki mjesec za prvi petak slao u samostan sestara u Brezovici obilan poklon. Odonda je on predmet njihove molitve.

Prijelaz na drugu obalu — Otac i majka

Oboružan snagom te molitve moj je otac 30. studenog 1966. u 64. godini života završio svoje zemaljsko putovanje i prešao u vječnost, na drugu obalu. Iza sebe je ostavio dvije nedovršene violine i obilnu zbirku alata za izgradnju volina, zajedno sa svojim izumom, strojem za mjerenje elastičnosti gornje daske. Dvjestina violinama je izgradio korpus, a dovršiti ih je kanio sljedećeg ljeta. No tada je buknuła zloćudna bolest, koju je već godinama u sebi nosio. Sile su mu klonule, pa je od ljeta te godine sve do kraja ostao na odjelu za patofiziologiju klinike Rebro, gdje je i umro. A silno je želio još raditi. Ta nalazio se na vrhuncu svoga stvaralaštva. Mučila ga je misao: što će biti od moje zbirke kad ja odem? Osjećao je da se taj trenutak približava. Nezaboravan mi je jedan razgovor s njime o toj temi. Nalazio sam se u Opatiji na odmoru. Otac je došao k meni i proveo ovdje nekoliko dana. Vozio je VW bubu 1200. Odvezli smo se tako jednom do Lovrana i ondje šetajući uz obalu razgovarali »o obali«. Pitao me što ja mislim o budućnosti njegove zbirke. Nisam imao odgovor. Bilo je to zapravo pitanje o smislu čitava života. O tome smo nevezano razgovarali tražeći smisao i utjehu koju daje blizina obale. Taj smo razgovor nastavili na povratku u Zagreb. Vozio je autom preko Slovenije. U tom smo se razgovoru još više međusobno približili i spremili na posljednje događaje. Sazreli su početkom studenog te godine. Protekli su ovako: zamolio sam jednog subrata, patra Njavru, da ga posjeti i ispovijedi. Dok je pater bio uz bolesnika, ja sam na hodniku čekao. Kad je sakramentalni razgovor bio dovršen, donio sam iz kapelice časnih sestara Euharistiju, te mu podijelio uz sakrament bolesničkog pomazanja i svetu Pričest. Nakon blagoslova otac je duboko uzdahnuo, kao iza velikog dovršenog životnog boja, te smireno i tiho rekao: »Fredí, kako je ljudski život kratak.« Doista je kratak. Obiluje radosnim pobjedničkim trenutcima, a na kraju ga čeka bol zemaljskog, biološkog poraza i nada u konačnu pobjedu. Sve ovozemaljske radosti nose u sebi pitanja i kriju odgovore. Na pamet mi pada Isusova

riječ učenicima, poslije njihova uspješnog misionarskog putovanja: »Ne radujte se što vam se duhovi pokoravaju, nego se radujte što su vaša imena zapisana u nebesima.« (Lk 10, 20). I sada ovdje: ne radujte se što vam ljudi plješču, nego se radujte jer su vam imena zapisana u nebesima. Taj nebeski zapis vidi samo Bog, a mi ga u čvrstoj vjeri i nadi već pred sobom gledamo. To je naša konačna radost i kruna svih malih i velikih životnih zadovoljstava. Zahvalan sam nebeskomu Ocu što je mojemu zemalj-skomu ocu darovao tu radost.

Još jedna riječ o zbirci. Nakon očeve smrti spremio sam je u jednu prostoriju Sjemeništa na Šalati, gdje sam je ja osobno nadzirao, a po potrebi i demonstrirao. Kasnije je na Erninu želju prenijeta u njezin stan u Tuškancu, a onda je našla najbolje rješenje: poklonila je sve gradu Zagrebu, gdje se i danas čuva i može vidjeti u okviru muzeja za umjetnost i obrt.

Majka Blanka umrla je 12. kolovoza 1997. u 87. godini života. Nadživjela je oca za 23 godine. Na različit je način protekla objema posljednja životna borba s istim ishodom. Otac je bio žrtva zloćudne bolesti s kojom se godinama borio, majka je tiho dogorjela kao svijeća. Prema istomu ih je cilju vodio Duh Sveti, Gospodin i Životvo-
rac. Ista ih je vjera nosila prema istomu cilju, svaki je na svoj način proživljavao muku i napore toga hoda. Kakve su sve slutnje prolazile kroz svaku pojedinu njihovu dušu, kad su kroz mrak vjere u borbi svagdašnjice krčili put u obećanu budućnost. To zna samo Bog. Pred tom se tajnom klanjam i zahvaljujem za njegovo vodstvo. No, budući da sam bio svjedok i suputnik skoro do posljednjeg trenutka svojih roditelja, bacam sada pogled na posljednje dane, prebirem te dragocjene uspomene. O ocu sam upra-vo nešto napisao. Kako su protekle posljednje godine moje majke?

Kad joj bilo 68 godina i već godinama udovica, udala se za udovca, tada još aktivnog profesora šumarskog fakulteta, Zdenka Tomašegovća. Stanovala je s njime zajedno u svome stanu u Teslinoj ulici, a povremeno u njegovoj kućici u Dedinu blizu Delnica. Katkada je s njime putovala u inozemstvo na stručna putovanja. Radovala se tomu, a osobito se radovala životu u Dedinu. No i to je brzo prošlo. Kad je suprug umro, mama je ostala sama u Teslinoj ulici. Neko su joj vrijeme pomagale djevojke podstanarke, a ja sam je redovito posjećivao i svake nedjelje donosio svetu pričest. Za Božić i Uskrs sam kod nje u stanu slavio svetu Misu. No pošto je jednom pala, više nije mogla ostati sama. Erna je našla rješenje. U Krapini postoji privatni hotel »KAJ«, koji ima jedan kat za njegu bolesnika, osobito nepokretnih. Erna je rezervirala mjesto. Ali mama nije htjela ni čuti da ode iz svog doma. Erna je to vješto izvela. Uvjerila je mamu da će se u Krapini oporaviti, a onda se može vratiti u Zagreb u svoj stan. I bez mnogo ju je rasprave Zvonko, njezin zet, odvezao autom u Krapinu. A kad se ondje smjestila, počela je na veliko pričati: »Meni je ovdje dobro.« I na tome je ostalo. Povratak kući više nije spominjala. Posjećivali smo je svaki tjedan. Posjetima se veselila kao malo dijete. Kad smo se pojavili na vratima, pljesnula bi rukama od veselja. U Krapini imaju Sestre Svetoga Križa kuću, pa su je i one obilazile. »Uljepšali ste mi dan«, ponavljala bi svaki puta zahvalno. Oduševljeno je prihvatila kad su posjetioci zapjevali. Pjevala je pri tom i sama. Sa svime zadovoljna, za sve neprestano zahvaljivala. Cvjetna godina života. Bio je to Božji odgovor na suze što ih je kao djevojčica lila na majčinu grobu. A onda je i za nju došao čas otkupljenja. Mjesec dana prije konca više nije komunicirala, samo je tiho uzdisala. Napokon svijeća se ugasila u utorak 12. kolovoza 1997. Ja sam se upravo nalazio u Njemačkoj na župi. Stigao sam

doći na sprovod i vratiti se na dužnost u Njemačkoj. Hvala ti, majko, za svaki trenutak života, za svaku riječ, za svaki dah. I do viđenja.

Krsni kumovi

Nanizao sam nekoliko riječi o povijesti moje obitelji, kako su mi već u pamćenju zapisane. U tim zapisima oživjeli su nosioci te povijesti, pa se meni probudila toplu uspomena na one kojima dugujem život. Uz njih su se nakon mnogo godina pojavili pred mojim očima i neki njihovi suradnici u tom velikom zadatku. U prvom redu spominjem moju krsnu kumu, tetu Miciku Klinc, koju sam vrlo volio. Još su mi u sjećanju ugodni predškolski dani koje sam ljeti provodio u njezinu domu uz obalu Kupe. Njezin suprug, moj krsni kum Milan Klinc, bio je do svog umirovljenja upravitelj električne centrale (*munjare*) u Sisku. Zatim su se preselili u Petrinju. U srpnju iza moje velike mature dospije do nas obavijest: tetak Milan Klinc je umro. Uputili smo se na sprovod u Petrinju moja majka Blanka, ujak Đuro Peretti, brat njezine majke, i ja. Tetka Milana smo našli na odru u dnevnoj sobi, smireno je ležao kao da spava. Ja sam uz njega dosta dugo molio. Potom sam teti Miciki uputio nekoliko utješnih riječi o vječnom životu u koji je tetak Milan upravo unišao. Pred odlazak u novicijat Družbe Isusove bio sam pun tih misli, pa su mi one izvirale iz srca i pogodile u srce moju krsnu kumu. Ona je poslije zahvalno pričala »kako ju je Fredi utješio«. To sam nastavio i kasnije, slao sam joj u Petrinju utješna pisma i ostao s njome u vezi. Tek kasnije, već sam bio na studiju teologije, dobijem od svoje majke vijest: tetu Miciku smo otpratili na posljednje počivalište. Sada je gledam kao uzornu krsnu zaštitnicu u zboru svojih zvijezda i zahvaljujem za nju. Još jedna riječ o Erninoj krsnoj kumi. Bila je to Marija, sestra moga oca, zvali smo je Tante Mari. Rado je nama djeci u Tuškan-cu pričala biblijske priče. Odjednom saznajemo da je prešla u adventiste. Njezin muž Alfred Klak bio je poslovođa u očevu poduzeću, ugodan i društven čovjek. Po njemu sam ja dobio ime. On se neko vrijeme opirao, a onda ga je njegova žena Tante Mari privukla, pa se i on pridružio adventistima... Sahranjeni su oboje na Miroševcu. Bog koji vidi u ljudska srca, neka im dade mjesto u svome domu, za kojim su na svoj način oboje iskreno težili.

U praskozorje male i velike povijesti

Mogao bih tako u beskraj prebirati po svome pamćenju, pa u njemu kao u rudniku otkrivati zaboravljeno biserje obiteljskih uspomena. Ne ću se u tome odviše gubiti, jer je i onako ograničen domet moga pamćenja. Umjesto toga zahvaljujem za dar života što mi ga je Bog poklonio i pokazao. Iznenada me obuzeo val zahvalnosti, kao da sam se probudio iz dubokog sna. Ponesena zahvalnošću plovi moja misao na sve staze kojima je Bog pripremao taj dar. Odvijeka me je vidio. Počivam u tom davnom pogledu kao malo dijete u majčinu zagrljaju. Umjetnički je ostvarivao svoj san o meni. Tkao je i klesao na naravnoj i na milosnoj razini spajajući ih u jedno. Pogled putuje uzlazno od roditelja, preko njihovih roditelja i nepreglednog broja predaka, te se gubi u praskozorju sveljudske povijesti. Dah mi ovdje zastaje i obuzima me svemirska šutnja, dostojna ovog trenutka. Pomalo dolazim k sebi i pogled se okreće nizvodno. Nošena Stvoriteljevom rukom teče ova mala povijest kroz mrežu sokova i sjemena, ushita i padova, kroz more suza i krvi. U svakom sam činu tog dramatskog toka prisutan i Bog

me gleda kao da sam jedini. Ništa mu ne smeta što nisam jedini. Na svakog se člana ionako slijeva sva Njegov ljubav kao da je jedini. Divim se tomu prizoru i čudesnoj Božjoj ljubavi koja ga nosi. Moja je mala povijest utkana u veliku, u opću povijest, a velika je povijest čitavom svojom dužinom i širinom ujedno i povijest spasa. Malena je u velikoj prisutna i djelatna, velika je u malenoj sažeta. Odvijeka nas Bog obuhvaća jednim pogledom i grije jednom ljubavlju. Očeva je ljubav najveće čudo ovog zbivanja. Ona me i sada grije kroz mnoštvo malenih, poklonjenih mi srdaca. Osjećam njihov žar i bez riječi zahvaljujem. Napokon promatram taj dar u njegovoj otajstvenoj dubini. Bog me je stvorio na svoju sliku. Svaki je čovjek odraz Božje svetosti, *mysterium tremendum* i *mysterium fascinosum* u malom. Jedinствен je i neponovljiv, nedostupan, nedokučiv, otajstven, zagonetan sebi i drugima. Privlačan je i poželjan, željan drugih srdaca, nezasitan kad prima i kad daje. Polako, kroz muku života dolazi k sebi. U meni si probudio svoj žar. Dopustio si da u ogledalu vlastitih dubina i na licu svakog brata i sestre prepoznam Tvoje lice. Pozvao si me da drugima pomognem otkrivati taj sjaj — u sebi samome, u svakom bratu i sestri, na svakom Tvojem stvorenju.

Ovo obiteljsko promišljanje zaključujem stihovima pjesnika Dobriše Cesarića:

*Teče i teče, teče jedan slap;
Što u njem znači moja mala kap?*

*Gle, jedna duga u vodi se stvara,
I sja i dršće u hiljadu šara.*

*Taj san u slapu da bi mogo sjati,
I moja kaplja pomaže ga tkati.*